

KAHRAMAN MARAŞ'IN CUMHURİYETTEN ÖNCEKİ NÜFUSU

The Population of Kahraman Maraş Before Republic

Yrd. Doç. Dr. Mehmet GÜRBÜZ*

ÖZET

Anadolu'nun en eski yerleşme merkezlerinden biri olan Kahraman Maraş, tarihi yolların kavşak noktasında kurulmuş ve çoğu zaman devlet ve milletler arasında sınır teşkil etmiştir. Bu coğrafi ve siyasî özellikleri nedeniyle birçok devlet tarafından elde tutulmak istenmiştir. Bunun sonucunda, zaman zaman istilalara uğramış ve yağmalanmıştır. Bu olaylar sonucu Kahraman Maraş, tarihi dönemler içerisinde başkent (Dulkadirli Beyliği döneminde) ve sancak merkezi (Osmanlı döneminde) olarak ekonomik ve siyasî bakımdan ihtişamlı dönemler yaşadığı gibi, sönük dönemler de geçirmiştir. Bu olaylar şehrin nüfusunu etkilemiştir.

ABSTRACT

Kahraman Maraş which is the oldest settlement of Anatolia settled at the junction point of historical road and formed between governments and nationals in many times. Many governments wanted to have Kahraman Maraş because of this geographical and political properties. As a result of this it was invaded and despoiled from time to time. In consequence of these events, as Kahraman Maraş's people lived magnificence terms from the point of view of economic and political as a capital city (Dulkadir Beyliği term) and Sancak center (Ottoman term), it lived extinguished terms.

Giriş

Kahraman Maraş, Akdeniz Bölgesi, Adana Bölümü'nün kuzeydoğusunda yer alır (Şekil.1). Ahır Dağı'nın güney yamacında, sulak ve verimli Maraş Ovası'nın hemen kuzeyinde kurulmuş olan Kahraman Maraş, insan yaşamı bakımından son derece uygun iklime ve yerleşme özelliklerine sahiptir. Bu olumlu coğrafi koşullar nedeniyle Kahraman Maraş ve çevresinde yerleşmenin tarihi Prehistorik zamana kadar inmektedir.

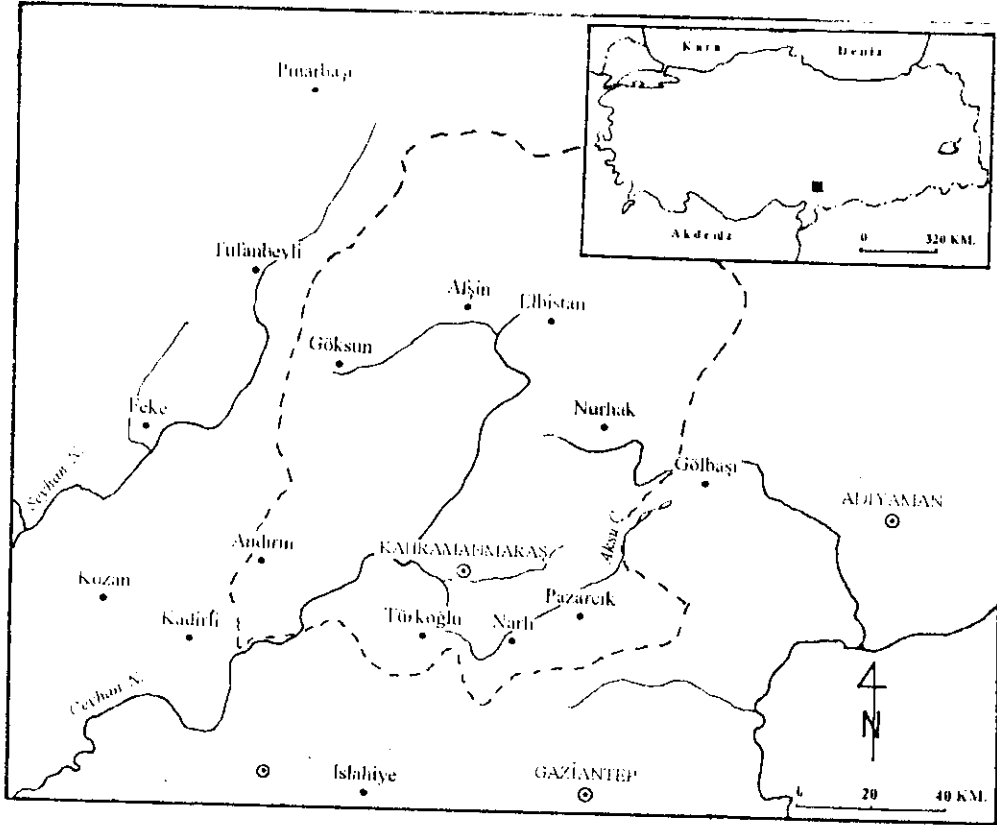
Anadolu'nun en eski şehirlerinden biri olan Maraş, tarihçi Herodot'un rivayetine göre; Maraj adında Hitit Generali tarafından kurulmuş ve kendi ismine izafeten Maraj adı verilmiştir (Canpolat:7). Maraş'ta, Hititler'den günümüze kadar bir çok devlet veya uygarlıklar (Asurlular, Gurgum Devleti, Medler, Persler, Ma-

* Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü.

kedonyalılar, Romalılar, Bizanslılar, Emeviler, Kilikya Ermeni Prensiği, Selçuklular, Memlûklular, Dulkadirli Beyliği Osmanlılar ve Türkiye Cumhuriyeti) hüküm sürmüştür.

Ülkemizde bugünkü manada modern sayımlar 1927 yılında başladığına göre daha önceki dönemlerdeki nüfus bilgileri, ancak tarihi vesikalar üzerinde yapılacak araştırmalar sonucu ortaya konabilir.

Osmanlı Devleti kuruluş yıllarından itibaren devletin gücünü öğrenmek, fethedilen yerleri tanımak, askere alınacak nüfusu belirlemek, vergi almak vb. amaçlar için çeşitli arazi sayımları yapmakla beraber, XIX. Yüzyıla kadar herhangi bir nüfus sayımı yapmamıştır (Bilgi, 2000). Bu sayımlardan biri, büyük kısmı XV. yüzyılın ikinci yarısı ile XVI. yüzyıl ve XVII. yüzyılın ilk yarısında çeşitli amaçlar için tutulan "Tapu Tahrir Defteri"dir. Her sancak için ayrı ayrı hazırlanmış olan tahrir defterlerinin içinde, sahada bulunan bütün yerleşmeler (şehirler, kasabalar, köyler, mezralar, çiftlikler, yaylak ve kışlaklar) ile bu merkezlerde

Şekil.1: Kahraman Maraş'ın Lokasyon Haritası
Figure.1: Location map of Kahraman Maraş

26-Gündüzlü		20										3
27-Karacalı		87				12						
28-Pehlivanlı		9										
29-Firuzlu		7										
30-Dayı Hasan		10						1				
31-Çiçeklübayır		9										6
32-Beşanlı		56										
33-Şah Hüseyin Divanı		9										
34-Meyallu		13										
35-Yakub Çelebi		8			6	3						
36-Arab		22										
37-Karayırcalı						43						3
38-Kocahı (?)		15										
39-Kullar		35				12						
40-Kuytu Ali Bek	2	30										
41-Silü		7										
42-Hacı Mehmed		12										
43-Gündüzlü		21										
44-Karacalı		24										
45-Minnet Çelebi		15										
46-Çalabverdi		22										
47-Veladan-ı Şark an Dulkadır		8										
48-Perakende		11										
49-Yiniçegözlü		6										
50-Veledan-ı Ayan		20										
51-Çukurdivan		15										
Toplam	472	710	2	82	45	165	11	2	1	34	15	

Kaynak: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, 998 nolu Tapu Tahrir Defteri, sayfa:418.

Kahraman Maraş'ın Cumhuriyetten önceki nüfusu, Osmanlı döneminin tahrir defterlerinden, Devlet salnamelerinden, seyyahların seyahatnamelerinden ve tezkiyelerden çıkarılan çeşitli bilgilerden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Kahraman Maraş'ın Cumhuriyetten Önceki Nüfusu

Başbakanlık Osmanlı Arşivinde, 998 nolu tapu tahrir defterinde bulunan 1525 yılına ait tahrirde, Zülkadriyye Eyaleti hakkında geniş bilgi verilmektedir. Bu kaynakta Maraş'ın 51 mahallesi olduğu kayıtlıdır. Bu mahallelerde toplam 472 hane, 82 vergi veren bekâr erkek (mücerred), 45 vergiden muâf, 2 oymak başkanı (kethudâ'), 710 nefer², 11 imam, 2 müezzin, 1 vergi memuru (muhas-sıl³), 165 sipahi ve spahizade, 15 sâdât⁴, 34 nöker⁵ vardır (tablo.1).

1- Kethudâ: Konar - göçerlerde oymak başkanlarına verilen addır (Karadeniz, 1995:113).

2- Nefer: Vergi vermekle mükellef kişi, hane vergi vermekle mükellef evli şahıstır. (Cook, 1972:65).

3- Muhas-sıl: Devlet vergilerini toplayan memurlara verilen addır (Pakalın, 1983:569).

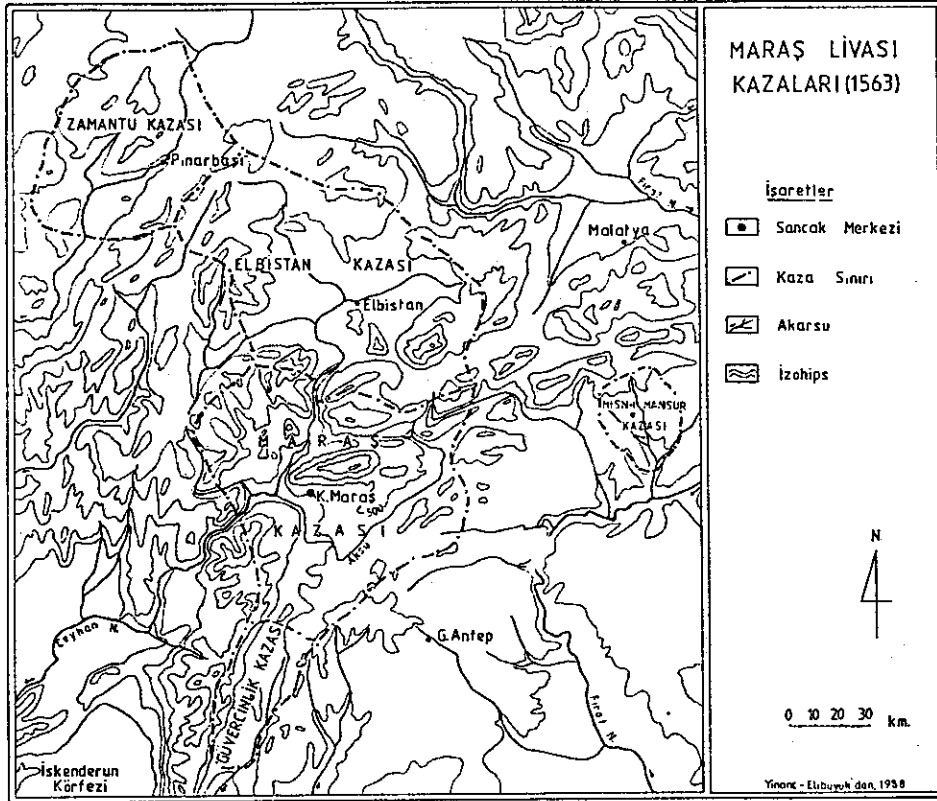
4- Sâdât: Hz. Peygamber soyundan gelenler için kullanılır. Sâdât da ikiye ayrılmakta olup, Hz. Hasan evladına "Şerif" ve Hz. Hüseyin evladına "Seyyid" denir (Uzunçarşılı, 1984:20).

5- Nöker: Moğalca bir kelime olup, Moğol hanlarının ve beylerinin muhafızlarına verilen addır. Nökerler bir nevi hanların ve beylerin silah arkadaşları ve yakın dostları idiler (Caferoğlu, 1952:255-256). Nöker istilahi, XIII. yüzyılda Anadoluya gelmiş; ama biraz farklı anlamda kullanılmıştır. Bu terimin Osmanlı devlet teşkilatında, özellikle Doğu Anadolu Bölgesi sancaklarında sipahi anlamında kullanıldığı görülmektedir (Akgündüz, 1993:509 - Miroğlu, 1990:20).

Bu defter, mufassal defter olmadığı için, kethüda, mücerred, muafin, sipahi, imam, müezzin, muhassıl, nöker ve sadat'ın hane veya nefer içerisinde yer alıp almadığı kesin belli değildir. Bu nedenle, defterde verilen bilgilerden sağlıklı bir nüfus hesaplamak mümkün değildir.

Buna rağmen, tablo 1'deki değerlerden tahmini de olsa bir nüfus hesaplaması yapılabilir. Neferin hane veya mücerred olduğu belirtilmemişse, neferin 2/3'ü hane, 1/3'ü mücerred kabul edilmektedir (Şahin, 1982). Buna göre, Maraş'ta 1.134 hane (Hane, Neferin 2/3'ü, Kethüdâ, Imam, Müezzin ve Muhassıl'ın toplamı) vardır. Bu hane sayısı "5"⁶ ile çarpıldığında 5.670 kişi nüfus yapar. Buna 82 vergi veren bekâr erkekleri (mücerred) ve geriye kalan 323 neferi de eklersek, toplam 6.075 kişi nüfus yapmaktadır (Gürbüz, 1999:18).

1563 yılı tahrir defterinde Maraş sancak merkezi olup, kent özelliğine sahip

Şekil.2: Maraş Livvası Kazaları (1563)

Figure.2: The provinces of Maraş Livası (1563)

6- Araştırmacılar tahmini nüfusu hesaplariken, hane birimini umumiyetle 5 kişi kabul etmektedirler (Barkan, 1953). Geniş bilgi için , Elibüyük, 1990'a bakınız.

bir yerleşme olarak gösterilmektedir (Yinanç-Elibüyük, 1988:XXXI). (şekil.2). Elibüyük, bu defterlerle ilgili şu bilgileri vermektedir. Sancaklara ait mufassal defterlerdeki yerleşmelerin nüfusla ilgili olan bilgileri, bugünkü anlamda nüfus bilgisi değildir. Bunlar o zamanki işi ve kazancı olan erkek nüfusu ifade etmektedir. Bu defterlerde yerleşmenin toplam vergi nüfusu "Neferen", bunların evli olanları "Hane", evli olanlardan bir veya yarım çift büyüklüğünde toprak işleyen "Çift" ve "Nim Çift", yarım çiftten az toprak işleyenler "Ekinlü", işletecek toprağı olmayan evliler "Bennak", işe ve kazanca sahip, fakat işletecek toprağı olmayan 20 yaşın üstündeki bekârlar "Mücerred" şeklinde sayıları ile birlikte yazılmıştır. Ayrıca varsa, farklı etnik gruplar da "Gebran", "Gayr-i Müslim", "Kefere" ve "Zimmi" olarak belirtilmektedir. Bazı meslek sahipleri ve o birimde yaşamını sürdüren körler (âmâ), yağlılar (pir-i fani), dilsizler (lâl) ile bir kısım vergilerden "muaf" olan "sipahi"ler de yer almaktadır (Elibüyük, 1990:25).

Tahrir defterindeki vergi nüfusu bilgilerinden nüfus hesaplanırken, bu konuda uzman araştırmacıların belirlediği kurallar⁷ uygulanmıştır⁸.

"Osmanlı tahrir defteri malî nedenlerle derlendiğinden, nüfusun tamamını değil, vergi mükelleflerini kapsar. Askeri hizmetler için muafiyet tanıyanlar dışındaki bütün yetişkin erkekler vergi mükellefi sayılırdı. Ancak, genellikle görev süreleri boyunca vergi muafiyetinden yararlanan küçük memurlar değil, ömür boyu muafiyeti hak edecek kadar yüksek düzeyli kişiler tahrir defteri dışında tutulurdu" (Faroqhi, 1993:13). Bu nedenle Faroqhi, 1563 yılı tahrir defterindeki vergi nüfusundan Maraş şehir nüfusunu 13.420 veya 13.790 olarak hesaplamıştır (tablo.2).

Faroqhi, şehirde oturan vergiden muaf yüksek düzeyli kişileri ve askeri hizmetlileri nüfusa katmamıştır. Biz ise, 1563 Tahrir Defterindeki vergi nüfusundan Maraş Merkez (Nefs-i Maraş) nüfusunu hesaplariken, vergiden muaf kişileri de tahrir defterinden tek tek çıkartarak, nüfusa dahil ettik. Bu nedenle Maraş'ın

7- Bu konuda çalışan ilim adamlarına göre; "bir merkezin toplam nüfusunu bulmak için oraya ait "nefer" veya "hane" sayılarını belirtenecek olan bir katsayı ile çarpmak gereklidir. Katsayılardan "5" bir çok araştırmacı tarafından benimsenmiş olup ilk defa "Barkan" tarafından kullanılmıştır. Daha sonra Sümer 7, Cohen - Lewis 6, Cook 4.5 katsayılarını kullanmıştır. Hatta Cook, hane ve nefer sayısını farklı katsayılar ile çarpma yoluna gitmiş, hane sayısını "4.5 ile nefer sayısını "3" ile çarpmak suretiyle sonuca gitmeye çalışmıştır. Göyünç ve Lowry de 5'i tercih etmiş, Russell 3.5, Jennings 3 ve 3.5 katsayılarını kullanırken Faroqhi, Arkan, Elibüyük ve Gümüşçü gibi bazı araştırmacılar hiçbir katsayı kullanmadan doğrudan "vergi nüfusu"nu esas almışlardır. Bazı çalışmalarda ise, bu katsayıdan biri kullanılarak hane ile çarpılıp, çıkan sonuca "mücerred" sayısının eklenmesi nüfus miktarı hesaplama yoluna gidilmiştir. H. Doğru ise, belirli bir katsayıyı işleme tabi tuttukten sonra çıkan sonuca, mufassal defterlerde kaydedilmeyen askeri nüfusu ekleyerek sonuca ulaşmıştır. Adı geçen araştırmacı, tahrirlerde bazı zümrelerin (kadı, askeri ve idari yöneticiler, onların kapı halkı ile dini yapılarıdaki görevliler) kaydedilmediğini söyleyerek, bu şekilde yapılan nüfus hesaplamalarının eksik olduğunu ileri sürmektedir. Bu nedenle Doğru, toplam nüfusu bulmak için hane sayısını "5" katsayısı ile çarpmış, çıkan sonuca % 15 askeri nüfusu ilave etmiştir" (Gümüşçü, 1999:379).

8- Tahrir Defterinde belirtilen nefer, "Bennak", "Mücerredan", "Çift" ve "Nim Çift" şeklinde ayrılmaktadır. Bennak, çift, nim çift, vergi vermekle mükellef olmayan imam ve hatibi müezzin 5 ile çarpılıp, mücerredan vergi veren bekar erkek olduğu için direk olarak toplanacaktır. Yani, Tahmini nüfus: [(Bennak+Çift+Nim Çift+İmam+Hatibi Müezzin)x5]+Mücerred formülü ile hesaplanmıştır.

Tablo.2: Maraş'ın 1564-1565 (972) yılı Nüfusu

Table.2: The population of Maraş between 1564 and 1565 years

Vergi Mükellefi	Tahmin (a) ⁹	Tahmin (b) ¹⁰	Yoğunluk sırası
3,054	13,420	13,790	13.000-14.000

Kaynak: Faroqî, 1993: 376' dan alınmıştır.

Tablo.3: Maraş Merkez (Nefs-i Maraş)'in 1563 yılı Mahalle ve Nüfusları

Table.3: Quarters and population of Maraş in 1563 (Nefs-i Maraş)

Mahalle adı	Nüfusu	Mahalle adı	Nüfusu
1- Divan	510	22- Hacı Kurd (Ali Fakih Mescidi)	335
2- Halifelü	465	23- Oğlan Çavuşlu	100
3- Cami-i Şadi Bey	230	24- Kullar	560
4- Şeker Deresi	808	25- Çiçeklu	1340
5- Emin Çavuşlu	295	26- Kolanlu	150
6- Tanrıverdi Hacı Mescidi	350	27- Begutlu	495
7- Mevlâna Abdurrahim	231	28- Kayır Feyyad Kethûda	165
8- Hüdâdat	235	29- Hacı Ali	471
9- Ferrâş İskender	235	30- Kuytul	195
10- Bostancı	220	31- Hamza Nâib	680
11- Hacı Mehmed	247	32- Arablu	130
12- Kaya Bey (Bişanlı)	220	33- Divanlu	1170
13- Diğer Bişanlı (Koca Bey Kışlası)	215	34- Feruzlu	60
14- Camustili oğlu (Kız Hasan Mescidi)	200	35- Aemlü	305
15- Hatuni Mescidi	465	36- Pehlivanlu	30
16- Çelebi Mescidi Pınarı	120	37- Gündüzlü	555
17- Yeşil Ali	615	38- Yakub Çelebi	95
18- Dükkâncıyan	160	39- Zerdhâne (Ali Paşa Mescidi)	370
19- Çelebi Ağa	135	40- Neccârân	270
20- Dalkaralı	325	41- İsa Divan	740
21- Karamanlu	160	42- Hazinedarlu	1460
Toplam			16.117

Kaynak: Mahalle isimleri Yinanç, 1986'dan alınmıştır. Nüfuslar, vergi nüfusundan hesaplanmıştır.

1563 yılı nüfusunu 16.117 kişi olarak hesapladık. Yinanç ise, 1563 yılında Maraş şehrinde yaklaşık 15.000 nüfus bulunduğunu, bu nüfusun tamamının Türk ve Müslüman olduğunu belirtmiştir (Yinanç, 1987:20).

1563 yılında Maraş'ın 42 mahallesi vardır. Bu mahallelerin adları ve nüfusları aşağıda çıkarılmıştır (tablo.3).

Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi'nde, 1671 yılında Maraş'ı, 42 mahalle ve

9- (a): Genç bekâr erkekler babalarının hanesinde kabul edilip genel tahminin dışında tutulduğunda Maraş'ın nüfusu.

10- (b): Genç bekar erkekler tek kişilik haneler olarak tahmine katıldığında Maraş'ın nüfusu.

10.000 ev bulunan bir şehir olarak tarif etmektedir (Evliyâ Çelebi, 1985:141). Her hane 5 kişi kabul edilirse, Maraş'ın 1671 yılı nüfusu 50.000 çıkmaktadır. Evliyâ Çelebi'nin vermiş olduğu hane sayısının ve dolayısıyla ortaya çıkan nüfus sayısının da çok abartılı olduğunu düşünüyoruz.

1671 yılından sonra, uzun dönem Maraş nüfusunu belirten bir kaynak yoktur. 1831 yılında Osmanlı döneminde yapılan ilk nüfus sayımında¹¹ da Maraş'la ilgili bir bilgi yoktur.

Yabancı bir seyyah olan Texier, 1835 yılında Maraş şehrinin nüfusunu 5.000-6.000 olarak tahmin etmiştir (Texier, 1862-1863:586). Texier'in Maraş nüfusu ile ilgili vermiş olduğu rakam daha önceki yıllara göre çok düşüktür. Nüfusun bu kadar düşmesinin nedeni, Maraş'ın 1832 yılında İbrahim Paşa tarafından işgal edilmesidir¹². Bunun yanında, bu yıllarda herhangi bir salgın hastalığın da nüfusun bu kadar düşmesinde etkisi olabilir. Örneğin Maraş'ta 1865 (H. 1282) yılında büyük bir kolera salgını 8.000-10.000'e yakın nüfusu öldürmüştü, adı sanı belli 600 kişi ölmüştür (Atalay, 1973:73). Bununla beraber yabancı bir yazar olan Texier'in vermiş olduğu bu rakamlara fazla güvenmemek gerekir. Çünkü, bu kişiler çeşitli amaçlar doğrultusunda nüfus vermekle beraber, detaylı bir inceleme yapmamışlardır. Aynı zamanda şehrin nüfusunda çok büyük bir düşüş vardır. Cem Behar, Maraş'ın 1830-1840 yılları nüfusunu 23.000 kişi olarak vermiştir (Behar, 1996:33). Bu yazarın vermiş olduğu rakam gerçeği yansıtmaktadır.

1871 (R.1287) Halep Vilayet Salnamesi'ne göre, Maraş şehrinin nüfusu 25.523 kişidir.

1886 (R.1302) ve 1891 (R.1307) Halep Vilayet Salnamesi'nde, Maraş şehir nüfusu 30.361 kişi olarak verilmiştir. Yine 1891 tarihli salnamede, şehirde 5.942 hane bulunduğu belirtilmiştir. Bu hane sayısı 5 ile çarpıldığında 29.710 kişi nüfus yapmaktadır.

Yabancı bir yazar olan Cuinet, 1890 yılında Maraş şehrinde 7.941 ev bulunduğunu belirtmiştir (Cuinet, 1891:239). Hane sayısı 5 ile çarpıldığında 39.705 kişi yapmaktadır. Burada da yazar Maraş Kaza'sını şehir olarak vermiştir.

Behar, Maraş'ın 1890 yılı nüfusunu 52.000 kişi olarak verilmiştir (Behar, 1996:33). Tekeli ve Erder kaynaklarındaki bir haritada, Maraş'ın 1890 yılı şehir nüfusu 50.000-100.000 arasında verilmiştir (Tekeli - Erder, 1978). Her iki yazar da kaza ile şehir ayırımını düşünmeden Maraş Kazası'nın nüfusunu şehrin nüfusu olarak vermiştir.

Şemseddin Sami 1898 (H.1316) yılında yayınlanan kitabında Maraş şehir

11- Karal, E. Z., 1943, Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı, Neşriyat No.195, Tetkikler Serisi No.87, Ankara.

12- Maraş, Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa tarafından 1832 yılında işgal edilmiş ve işgal 19 ay sürmüştür (Atalay, 1973:69). Bu nedenle nüfusun çoğunluğu şehri terk etmek zorunda kalmıştır.

nüfusu 52.000 olarak belirtmiştir. Bunun 32.000'i Türk, Kürt ve Arab'lardan oluşan Müslüman, 368'i İsrailiye (Yahudi), geriye kalanı (19.632) Hıristiyan'dır (Sami, 1316:4262). Şemseddin Sami'nin vermiş olduğu rakamlar Cuinet'inki ile aynıdır. Fakat 1893 (R.1309) tarihli Haleb Vilayet Salnamesi'nde Maraş Kazası'nın nüfusu 52.301 olarak kaydedilmiştir. Buradan da anlaşıldığı gibi Şemseddin Sami'nin vermiş olduğu 52.000 rakamı Maraş Kazası'nın nüfusedir.

1907 yılında yayınlanan İbrahim Hilmi'nin Osmanlı Atlası'nda Maraş şehrinin nüfusunu 50.000 kişi olarak göstermiştir (Kanadıkırık, 1971:384). Bu verilen rakamda Kaza nüfusunu kapsamaktadır.

Behar, Maraş'ın 1912 yılı nüfusunun 25.000 kişi olduğunu belirtmektedir (Behar, 1996:33).

Besim Atalay, Maraş nüfusu ile ilgili şu bilgileri vermektedir. Maraş'ın 1916 yılında şehir nüfusu 32.704 kişidir. Bu nüfusun 10.900'ü erkek, 11.655'i kadın olmak üzere 22.555'i Müslüman, 3.537'si erkek, 4.939'u kadın olmak üzere 8.476'sı Hıristiyan'dır (Atalay, 1973:176).

Elde edilen bu bilgiler ışığında, Kahraman Maraş'ın cumhuriyetten önceki (1525-1920) nüfusunu şöyle özetleyebiliriz.

Maraş'ın 1525 yılında şehir nüfusu 6.075 kişidir. Bu nüfus 1916 yılına gelinceye kadar, siyasî ve ekonomik nedenlere bağlı olarak büyük dalgalanmalar göstermiş ve 1916 yılında 32.704 kişi olmuştur (tablo.4, şekil.3). Bu yıllar arasında şehir nüfusu % 438 artmıştır.

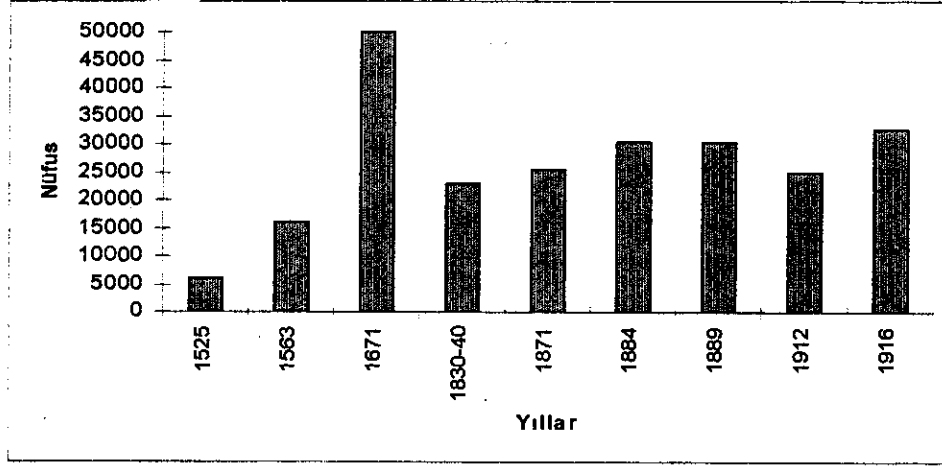
Maraş'ın şehir nüfusu 1525 yılında 6.075 kişi iken, 1563 yılında 16.117 kişiye, 1671 yılında ise 50.000 kişiye çıkmıştır. 1671 yılı tarihindeki nüfus, Evliyâ Çelebi'nin Seyahatnamesi'ndeki verilerden hesaplanmıştır. Bu değer in abartılı olduğunu düşünüyoruz. Şehir nüfusu 1830-40 yıllarında 23.000'e kadar düşmüştür. Nüfusun düşmesi, Maraş'ın bu yıllarda işgal edilmesiyle ilgilidir. Bu tarihten sonra nüfus tekrar artış göstererek, 1891 yıllarında 30.361 olmuştur.

Maraş şehrinin nüfusu 1891 yılından sonra azalmaya başlamış ve 1912 yı-

Tablo.4: Kahraman Maraş'ın Cumhuriyetten Önceki Nüfusu
Table.4: The population of Kahraman Maraş before Republic

Şehir Nüfusu			
Yıllar	Nüfus	Yıllar	Nüfus
1525	6075	1886	30361
1563	16117	1891	30361
1671	50000	1912	25000
1830-40	23000	1916	32704
1871	25523		

ında 25.000 kişiye düşmüştür. Bunun en büyük nedeni, yörede meydana gelen Ermeni saldırılarıdır. 1916 yılında ise, şehrin nüfusu tekrar artarak 32.704 kişi olmuştur. İlk nüfus sayımının yapıldığı 1927 yılında ise şehrin nüfusu 25.982 kişi olarak tespit edilmiştir.

Şekil.3: Kahraman Maraş'ın Cumhuriyetten Önceki Nüfusu
Figure.3: The population of Kahraman Maraş before republic

Maraş şehrinin nüfusu, 1525 yılından 1900 yıllarına kadar -1671 yılı dikkate alınmaz ise- devamlı artmıştır. 20. Yüzyılın başlarında ülke ve yöredeki karışıklıklar nedeniyle nüfus azalmış, asayişin sağlanmasıyla nüfus tekrar artmaya devam etmiştir.

Kaynakça

- AKGÜNDÜZ, A., 1993, Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukuki Tahlilleri, c.V, İstanbul.
- ATALAY, B., (Çeviren Özbaş, M.), 1973, Maraş Tarihi ve Coğrafyası, Dizerkonca Matbaası, İstanbul.
- BARCAN, Ö.L., 1953, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", TM, c.x, s.11, sf.1-26, İstanbul.
- BEHAR, C., 1996, Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin Nüfusu 1500-1927, Tarihi İstatistikler Dizisi, c.2, D.İ.E. Yay. No.1877, Ankara.
- BİLGİ, N., 2000, "Osmanlı Dönemi Nüfus sayımları Hakkında", Türk Yurdu Der., c.19-20, s.148-149, sf.117-124 Ankara.
- CAFEROĞLU, A., 1952, "Türk Tarihinde Nöker ve Nökerzâdeler Müessesesi", IV. Türk Tarih Kongresi (10-14 Kasım 1952), sf.255-256, Ankara.
- CANPOLAT, S., Maraş'ta Etiler, İş Matbaası.
- CEVDET Paşa, (Yayınlayan: Cavid Baysun), 1986, Tezâkir, Türk Tarih Kurumu Basımevi, c.III, Ankara.
- COOK, M.A., 1972, Population Pressure in Rural Anatolia (1450-1600), Oxford.
- CUINET, V., 1891, La Turou D' Asie, Tome, II, Paris.
- DOĞUŞTAN GÜNÜMÜZE BÜYÜK İSLAM TARİHİ, 1992, Çağ Yayınları, c.XI, sf.418., İstanbul.
- ELİBÜYÜK, M., 1990, "Türkiye'nin Tarihi Coğrafyası bakımından Önemli Bir Kaynak, Mufassal Defterler", Coğ. Arş. c.1, s.2'den Ayrı Basım, Ankara.
- EVLİYA ÇELEBİ, 1985, Evliyâ Çelebi Sayahatnamesi, Tasvir Matbaası, c.9, İstanbul
- FAROQHI, S., (Çeviren: Neyiyir Kalaycıoğlu), 1993, Osmanlı'da Kentler ve Kentliler, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul.
- GÜMÜŞCÜ, O., 2000, "Osmanlı Mufassal Tahrir Defterlerinin Türkiye'nin Tarihi Coğrafyası bakımından Önemi", Türk Yurdu Der., c.19-20, s.148-149, sf.375-385. Ankara.
- GÜRBÜZ, M. 1999, Kahraman Maraş Merkez İlçe'nin Beşeri ve İktisadi Coğrafyası, Ank. Üniv. Sos. Bil. Enst., Doktora Tezi (Yayımlanmamış), Ankara.
- HALEP VİLAYET SALNAMESİ, 1282, 1287, 1302, 1307, 1309
- KANADIKIRIK, E. 1971, "Maraş'ta Nüfus Hareketleri", Coğ. Arş. Der., Ank. Üniv. D.T.C.F. Coğ. Arş. Ens. Yay., s.3-4, sf.381- 405, Ankara.
- KARADENİZ, H.B., 1995, Atçeken Oymakları, Erc. Üniv., Sos. Bil. Ens., Doktora Tezi (Yayımlanmamış), Kayseri.
- KARADENİZ, H.B., 1996, "Dulkadirli Beyliği Tarihine Kısa Bir Bakış", Türk Dünyası

Araştırmaları, s.104, sf.131-157, İstanbul.

KARAL, E.Z., 1943, Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus sayımı 1831, Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Neşriyat No.195, Tetkikler Serisi No.87, Ankara.

MİROĞLU, İ., 1990, Kemah Sancağı ve Erzincan Kazâsı (1520-1566), (Kemah Kanunnâmesi), Ankara.

ÖZALP, Y., (1984), Mustafa Kemal ve Milli Mücadele'nin İlk Zaferi, KahramanMaraş Belediyesi Yayın, KahramanMaraş.

PAKALIN, M.Z., 1983, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Milli eşiit. Bakanlığı Yay., c.II, İstanbul.

SAMİ, Ş., 1316, Kamusal Alâm, Mihran Matbaası, c.6, İstanbul.

ŞAHİN, İ., 1982, "XVI. asırda Halep Türkmenleri", Tayyip Gökbilgin Hatıra sayısı, sf.687-712, İstanbul.

ŞAHİN, İ., 1994a, "Dulkadir Eyaleti", İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c.9, sf.552-553, İstanbul.

ŞAHİN, İ., 1994b, "Dulkadıroğulları", İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c.9, sf.553-557, İstanbul.

TEKELİ, İ, ERDER, L., 1978, Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler, Hacı. Üniv. Yay. D-26, Ankara.

TURAN, O., 1971, Selçuklular Zamanında Türkiye, Turan Neşriyat, İstanbul.

UZUNÇARŞILI, İ.H., 1984, Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

YİNANÇ, R., 1987, "XVI Yüzyılda Maraş Sancağı'nın Nüfus yapısı", K.Maraş I. Kurtuluş sempozyumu, Ank. Üniv. Basımevi, sf.19-27, Ankara.

YİNANÇ, R., 1989, Dulkadir Beyliğı, A.K.D.T.Y.K., Türk Tar. Kur. Yay., VII.Dizi, sa.108, Ankara.

YİNANÇ, R., 1994, "Dulkadıroğulları", İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c.9, sf.553-557, İstanbul.

YİNANÇ, R., ELİBÜYÜK, M., 1988, Maraş Tahrir Defteri (1563), Ank. Üniv. Osm. Tar. Arş. ve Uyg. Mer. Yay. No.1, c.I-II, Ankara.